

PSYCHOLOGY

Правова культура молоді та адаптивність особистості

В. О. Булгакова

Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського, м. Одеса, Україна

Paper received 15.10.2016; Accepted for publication 22.10.2016.

Анотація. Правова культура молоді і проблеми її формування – є однією з найактуальніших. Сьогодні, коли відбувається зміна цінностей в нашому суспільстві, цей процес проходить складніше, ніж у попередні роки. Правова культура особистості означає не тільки знання людиною права, а й дотримання цих знань в своєму житті, в своїй діяльності, в стосунках з людьми. В попередніх наших дослідженнях ми встановили зв'язок між особливостями віку, статі, соціально-психологічних умов виховання, специфіки навчально- професійної діяльності молодого людини і рівнем розвитку її правової культури. Продовжуючи наше дослідження, ми встановили зв'язок між рівнем розвитку моральних принципів і переконань. Порушення норм правової культури найчастіше відбувається в побутовій взаємодії, а також при суперництві людей. Найбільш значимими умовами, що сприяють формуванню правової культури, є умови виховання в сім'ї. Наступні дослідження, які були проведені нами, показали, що високий рівень правової культури сприяє адаптації старших підлітків в нових умовах їх життя. Наше дослідження, результати якого ми представляємо в статті, було спрямовано на визначення рівня розвитку правової культури і адаптивності у студентської молоді. Вік досліджуваних – 18-19 років. За результатами дослідження, на основі двох методик, був проведений кореляційний аналіз, який виявив, що при підвищенні рівня правової культури підвищується рівень розвитку адаптивних здібностей. Рівень моральної нормативності також корелює з високим рівнем правової культури.

Ключові слова: *рівень розвитку правової культури, адаптивність, адаптивні здібності, нервово-психічна стійкість, комунікативні особливості, моральна нормативність.*

Проблема формування правової культури молоді є однією з найактуальніших в наш час. Справа в тому, що сьогодні, коли відбуваються великі зміни в нашому суспільстві, цей процес здійснюється більш складно, ніж будь-коли. За чверть століття – з 1991р. по наш час цінності, які були притаманні нашому попередньому суспільству, змінилися іншими, протилежними за своєю суттю. Старше покоління виховувалося в зовсім інших умовах життя, і їх цінності нелегко змінюються в сучасних нових умовах. Конфлікт двох поколінь зараз стає ще більш загостреним. Сам процес формування правової культури стає більш складним. І можна спостерігати, як у різних молодіжних групах проявляється велика відмінність між рівнями розвитку правової культури.

Виникає питання: чому у молоді, яка відноситься до одного і того ж соціального прошарку, так суттєво відрізняється рівень розвитку правової культури?

Як вказує Грейс Крайг, «для досягнення статусу дорослості юнаки і дівчата повинні впоратись з рядом завдань розвитку, що виникають на цьому етапі життєвого шляху. Ці завдання включають формування цілісної ідентичності, або цілісного Я, і відносної незалежності або взаємозалежності» [6, с. 638].

На нашу думку, молодь, яка навчається в одній групі, як правило, має схожі цінності і рівень культури, зокрема, правової культури. Ми вважаємо, що в процесі співіснування в одній групі в них формується приблизно і однаковий рівень адаптивності.

В попередніх роботах, в яких ми представляли наше дослідження, ми довели, що особливості правової культури у молоді залежать від віку, статі, соціально-психологічних умов виховання та специфіки навчально- професійної діяльності. Продовжуючи наше дослідження, ми звернули увагу на фактор адаптивності, який проявляється не однакою у різних людей.

Правова культура особистості означає не тільки знання та поняття права, а головне – активну роботу

по його здійсненню, укріпленню законності та правопорядку [10].

Вчений – юрист А. Г. Карась розуміє правову культуру як «складне суспільне явище, важливу складову культуру всього суспільства, що відрізняється певним рівнем правосвідомості, станом законності, законодавства і юридичної практики. Для особистості – це своєрідний результат діяльності в сфері права.» [5, с. 86].

Розглядаючи правову культуру, А. В. Грищенко зазначає, що правовій культурі сприяє обізнаність індивідів в певній мірі у положеннях чинного законодавства, навички користуватися цими знаннями, використання та виконання норм права. [4, с. 6].

Як ми можемо бачити, вчені-юристи, даючи визначення поняття «правова культура», акцентують увагу на суто правових складових – знанні законів та активній їх реалізації. Проте цими визначеннями не охоплені найголовніші, з нашої точки зору, складові – відношення до права як до цінності та мотивація на його реалізацію.

З цієї позиції ми погоджуємося з вченим – психологом Д. М. Бойко, який визначає правову культуру як системне явище, яке включає правові знання, правосвідомості як розуміння особистістю своїх прав і обов'язків та установку (мотивацію) на правослухняну поведінку. Правова культура за Д. М. Бойко – це єдність внутрішньої установки – на особистісну цінність права (правосвідомість) і зовнішньої – правовірної поведінки [1].

Правова культура – дуже складне психологічне явище. Російський вчений А. Ф. Нікітін створив порівняльний образ правової культури і будинку. Вчений пропонував уявити правову культуру у вигляді триповерхового будинку, де перший поверх займають правові знання, другий поверх – ставлення до права; третій – поведінка і діяльність у ситуаціях, що мають правовий зміст. Але, як і кожний будинок, правова культура має опиратися на «фундамент». «Фундаментом» правової культури індивіда, Нікітін А. Ф.

визначає у особистості ідейно – політичні і моральні погляди, переконання, що одночасно є елементами політичної і моральної культури.

Показники сформованості правової культури такі:

- Правова освіченість;
- Правова вихованість;
- Правова навченість;
- Правова розвинутість. [8, с. 94]

Правова свідомість тісно пов'язана з властивостями особистості. Можна вважати, що однією з важливих властивостей особистості, безпосередньо пов'язаної з розвитком правової культури, є адаптивність. На думку О. П. Саннікової та О. В. Кузнецової, адаптивність можна розглядати як міру «відповідності психологічних властивостей особистості, її поведінки контекстам конкретних умов діяльності і спілкування, є основою для оцінки її проявів континуумі «адаптивність – не адаптивність». [9, с. 9-10].

З позицій континуально-ієрархічного підходу до дослідження структури властивості особистості запропонованого О. П. Санніковою, особистість розглядається як макросистема, що складається з різнорівневих підсистем, які характеризуються специфічними характеристиками, одним з яких є соціально-імперативний. [9, с. 21].

На соціально імперативному рівні адаптивність включає в себе систему знань про соціально-психологічну адаптацію як явище включення особистості в групу, про прийняття в суспільстві засобів адаптивної поведінки особистості, тобто про норми поведінки в адаптаційних ситуаціях, що характеризують дану культуру. Соціально імперативні характеристики виконують функцію нормативної регуляції проявів адаптивності.

О. П. Саннікова і О. В. Кузнецова розглядають адаптивність як стійку властивість, що входить в систему організації особистості. Вони зазначають, стійкий характер взаємовідношень адаптивності особистості. [9]

В нашому дослідженні ми поставили мету дослідити рівень правової культури і адаптивність у студентської молоді.

Виходячи з мети дослідження, ми поставили перед собою завдання: дослідити рівень розвитку правової культури у студентської молоді, визначити рівень її адаптивності і співставити результати, отримані за двома методиками.

Дослідження проводилось в Політехнічному інституті у студентів 3 курсу. Вік досліджуваних 18-19 років. Досліджуваних було 25. Серед них 18 дівчат, 7 хлопців. В дослідженні була використана методика оцінки рівня розвитку правової культури, яка була розроблена В. О. Булгаковою під керівництвом О. Я. Чебикіна. Була розроблена шкала, спрямована на визначення рівня вираженості правової культури у досліджуваних юнацького віку. Ця шкала дає змогу визначити рівень правової культури на основі самооцінки та експертної оцінки.

При обробці одержаних результатів за шкалою складалася таблиця, де напроти кожного імені досліджуваного виводився середній арифметичний бал рівня вираженості правової культури кожного члена групи за анонімними анкетами (експертна оцінка). [3, с. 79].

Для дослідження адаптивності був впроваджений Многоуровневый личностный опросник «Адаптивность» (МЛО-АМ) А. Г. Маклакова и С. В. Чермянина. Система «человек – человек». Ця методика складається зі 165 тверджень. Відповіді досліджуваних дають змогу досліднику вийти на визначення п'ятьох шкал, таких як, «Достовірність», «Адаптивні здібності», «Нервово-психічну стійкість», «Комунікативні особливості», «Моральну нормативність». [12, с. 556-558].

Переклад в стени результатів, отриманих за шкалами методики «Адаптивність», представлений у публікації В.І. Розова. Наводимо цю таблицю, представлена в монографії Саннікової О.П. і Кузнецової О.В.

Стени	АС	НПУ	КО	МН
1	62 і більше	46 і більше	27 і більше	18 і більше
2	51-61	38-45	22-26	15-17
3	40-50	30-37	17-21	12-14
4	33-39	22-29	13-16	10-11
5	28-32	16-21	10-12	7-9
6	22-27	13-15	7-9	5-6
7	16-21	9-12	5-6	3-4
8	11-15	6-8	3-4	2
9	6-10	4-5	1-2	1
10	1-5	0-3	0	0

Існує кілька рівнів адаптивних здібностей.

5-10 стена. Група високої і нормальної адаптації. Особи, які увійшли в цю групу, досить легко адаптуються до нових умов діяльності, швидко входять в новий колектив, досить легко і адекватно орієнтуються в ситуації, швидко знаходять стратегію своєї поведінки. Як правило, не конфліктні мають високу емоційну стійкість.

3-4 стена. Група задовільною адаптації. Більшість осіб цієї групи має ознаки різних акцентуацій. У звичних умовах вони частково компенсуються, але

при зміні діяльності можуть проявитися. Тому успіх адаптації цих людей залежить від зовнішнього середовища. Ці особи, як правило, мають невисоку емоціональну стійкість. Можливі асоціальні зриви, прояви агресії і конфліктності. Вони потребують індивідуального підходу, постійного спостереження, корекційних заходів.

1-2 стена. Група низької адаптації. Особи цієї групи мають ознаки явних акцентуацій характеру, а їх психічні властивості можна охарактеризувати як такі що межують. Можливі нервово-психічні зриви. Вони

мають низьку нервово – психічну стійкість, конфліктність, можуть допускати асоціальні вчинки.

Інтерпретація основних шкал Методики «Адаптивність»

Моральна нормативність (МН).

1-3 стена (нижче середнього). Не може адекватно оцінювати своє місце і роль в колективі, не намагається притримуватися суспільних норм поведінки .

7-10 стена (вище середнього). Реально оцінює свою

роль в колективі, орієнтується н дотриманні суспільних норм поведінки. [9, с. 81-83.]

Замість прізвищ досліджуваних ми представляємо номер, за якими вони проходили дослідження.

Результати, які були одержані, дають змогу нам говорити, що у досліджуваних спостерігається низький рівень адаптивності.

Представляємо результати цього дослідження у вигляді діаграми.

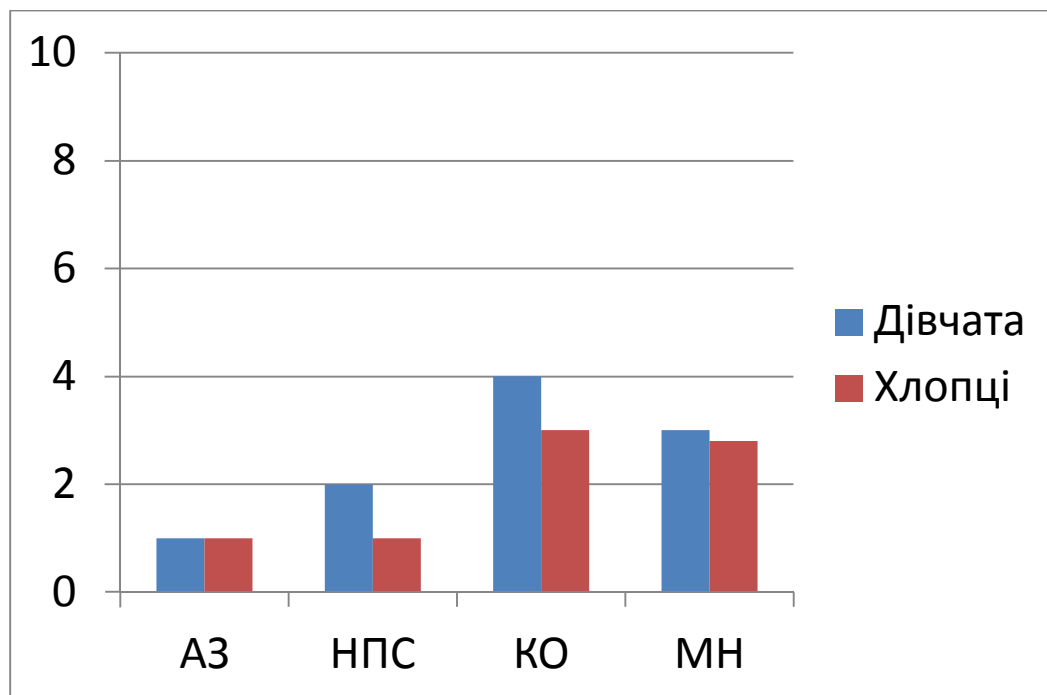

Рис. 1. Діаграма результатів діагностики рівня адаптивності у студентів 3 курсу Політехнічного інституту

Як бачимо, у хлопців і дівчат спостерігається однаковий рівень за шкалою «адаптивні здібності»;

- за шкалою «Нервово-психічна стійкість» у дівчат спостерігається більш високий рівень у порівнянні з хлопцями;

- за шкалою «комунікативні особливості» у дівчат переважає рівень комунікативних особливостей ніж у хлопців;

- за шкалою «моральна нормативність» у дівчат

спостерігається більший рівень у порівнянні з хлопцями.

Результати, які ми одержали, при дослідженні рівня розвитку правової культури в таблиці свідчать, що рівень розвитку правової культури у досліджуваних на середньому (достатньому) рівні.

Представляємо результати дослідження у вигляді діаграми.

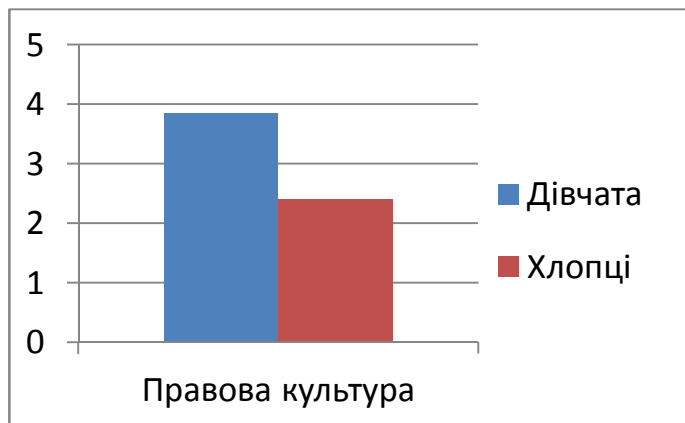

Рис. 2. Діаграма зведених результатів дослідження рівня розвитку правової культури у студентів 3 курсу Політехнічного інституту

Як бачимо, рівень правової культури у дівчат спостерігається більш високий, ніж у хлопців. За одержаними результатами був проведений кореляційний аналіз.

Кореляційний аналіз, проведений нами, представлений у таблиці.

Табл. 1. Результати кореляційного аналізу

	Адаптивніе способности (АС)	Нервно-психическая устойчивость(НПУ)	Коммуникативные способности(КО)	Моральная нормативность(МН)
Правова культура	- 0,468654	- 0,391558	- 0,184014	- 0,486909

Кореляційний аналіз, який був проведений, показав, що при підвищенні рівня правової культури підвищується рівень розвитку адаптивних здібностей. Рівень моральної нормативності також корелює з високим рівнем правової культури.

Отримані результати дають змогу стверджувати, що високий рівень адаптивності сприяє підвищенню рівня правової культури. На думку О. В. Кузнецової, «адаптивність розглядається як стійка властивість

особистості, що характеризує здатність до внутрішніх (психологічних) і зовнішніх (поведінкових) перетворень, перебудов, спрямованих на збереження, або відновлення рівноважних взаємин особистості з мікро - і макросоціальним середовищем при змінах у характеристиках цього середовища». [7, с. 136]

Ефективності такої поведінки людини сприяє, крім адаптивності, як властивості особистості, також високий рівень правової культури.

ЛІТЕРАТУРА

- Бойко Д.М. Психологічні умови формування правової культури старшокласників: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Психологія» /Д. М. Бойко. – Київ, 2005. – 21 с.
- Булгакова В. О. Рівень розвитку правової культури і шляхи виходу молоді з конфліктної ситуації. // Наука і освіта. – 2014. – № 11. – С. 55-60
- Булгакова В. О. Рівень розвитку правової культури і соціально-психологічна адаптація підлітків. /О. В. Булгакова //Наука і освіта. – 2014. –№12. – С. 77-84
- Грищенко А. В. Правовий закон: питання теорії та практики в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних та правових вчень» / А. В. Грищенко. – Київ, 2003. – 18 с.
- Карась А. Г. Співвідношення понять «цінність права» і «правова культура» /А. Г. Карась // Держава і право. – 2011. – Вип. 52. – С. 86-92
- Крайг Г. Психология развития / Грэйс Крайг. – СПб.: Питер, 2002. – 992с.
- Кузнецова О. В. Соціальна адаптивність у осіб з різним локусом контролю/ О.В. Кузнецова //Наука і освіта. – 2011. – № 9. – С. 136-139
- Рябенко М. І. Активна правова поведінка як компонент правової культури особистості студента./ М. І. Рябенко //Науковий вісник ПНПУ імені К. Д. Ушинського: зб. наук. праць. – Вип. 8-9. – Одеса: ПДПУ ім. К. Д.Ушинського, 2004. – С. 91 – 97.
- Санникова О. П. Адаптивность личности : монография / О. П. Санникова, О. В. Кузнецова. – О. : Изд. Н.П.Черкасов, 2009. – 258 с. – (Психология индивид. различий)
- Скакун О. Ф. Теория государства и права: учебник/ О. Ф. Скакун; Ун-т внутренних дел МВД Украины. – Харьков : Консум, 2000. – 703 с.
- Форостенко Л. Н. Исследования адаптивности у лиц, обучающихся в светских и религиозных заведениях / Л. Н. Форостенко , О. В. Кузнецова // Матеріали Всеукр. студ. науково-практ. конференції (Одеса. 25-26 квітня 2008 р.). – Одеса, 2008. – С. 125-127
- Практическая психодиагностика. Методики и тесты: учеб. пособие / за ред. Д. Я. Райгородского. – Самара:БАХРАХ, 2002. – 672с.

REFERENCES

- Boiko, D. M. (2005). Psykholohichni umovy formuvannia pravovoi kultury starshoklasnykiv [Psychological conditions for forming senior school students' legal culture]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Bulhakova, V. O. (2014). Riven rozvytku pravovoi kultury i shliakhy vykhodu molodi z konfliktnoi sytuatsii [The level of legal culture development and ways of overcoming conflict situations in youth]. *Nauka i osvita – Science and education, 11*, 55-60 [in Ukrainian].
- Bulhakova, V. O. (2014). Riven rozvytku pravovoi kultury i sotsialno-psykholohichna adaptatsiia pidlitkiv [The level of legal culture development and socio-psychological adaptation of adolescents]. *Nauka i osvita – Science and education, 12*, 77-84 [in Ukrainian].
- Hryshchenko, A. V. (2003). Pravovyi zakon: pytannia teorii ta praktyky v Ukraini [Law: issues of theory and practice in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Karas, A. H. (2011). Spivvidnoshennia poniat «tsinnist prava» i «pravova kultura» [Correlation between the concepts “legal value” and “legal culture”]. *Derzhava i pravo – The state and the law, 52*, 86-92 [in Ukrainian].
- Krayg, G. (2002). *Psikhologiya razvitiya [Developmental psychology]*. St. Petersburg: Piter [in Russian].
- Kuznietsova, O. V. (2011). Sotsialna adaptivnist u osib z riznym lokusom kontroliu [Social adaptation of individuals with different locus of control]. *Nauka i osvita – Science and education, 9*, 136-139 [in Russian].

8. Riabenko, M. I. (2004). Aktyvna pravova povedinka yak component pravovoi kultury osobystosti studenta [Active legal behaviour as a component of legal culture of student's personality]. *Naukovyi visnyk PNPV imeni K. D. Ushynskoho – Bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky*, 8–9, 91-97. Odesa: PDPV im. K. D. Ushynskoho [in Ukrainian].
9. Sannikova, O. P., & Kuznetsova, O. V. (2009). *Adaptivnost lichnosti [Adaptability of a personality]*. Odesa: Izdatel N. P. Cherkasov [in Russian].
10. Skakun, O. F. (2000). *Teoriya gosudarstva i prava [Theory of state and law]*. Kharkov: Konsum [in Russian].
11. Forostenko, L. N., & Kuznetsova, O. V. (2008). *Issledovaniya adaptivnosti u lits, obuchayushchikhsya v svetskikh i religioznykh zavedeniyakh – Investigation of adaptability in students of secular and religious institutions: Proceedings of all-Ukraine research and practice conference*. (pp. 125-127). Odesa [in Russian].
12. Raygorodskiy, D. Ya. (Ed.). (2002). *Prakticheskaya psikhodiagnostika. Metodiki i testy [Practical psychodiagnosics. Methods and tests]*. Samara: BAKhRAKh [in Russian].

Legal culture of youths and personality's adaptability

Bulgakova V. O.

Abstract. Legal culture of youths and its formation are among the most topical issues these days, as the process of values change going on in our society is more complicated compared to previous years. Legal culture of a personality involves knowledge of laws as well as keeping with them in one's life, work, and relations with other people. In our recent research works, we traced a connection between peculiarities of age, gender, socio-psychological conditions for education, specific character of training and professional activities of a young person and the level of his/her legal culture. In addition, the relations between the level of moral principles' development and convictions were found. Violations of legal culture norms in most cases occur in everyday cooperation and in cases of competition between people. The most important conditions facilitating the formation of legal culture are the conditions of family education. In our subsequent research works, we demonstrated that the high level of legal culture contributed to adaptation of senior adolescents to the new conditions of their lives. The current study was aimed at identifying the level of development of legal culture and adaptability in students aged 18-19 years. Two investigation techniques were applied. According to the results of correlation analysis, it has been found that the increase of legal culture level contributes to improvement of the level of adaptive capabilities. Also, the level of corresponding to moral norms correlates with the high level of legal culture.

Keywords: *the level of legal culture development, adaptability, adaptive capabilities, neuro-psychic endurance, communicative peculiarities, corresponding to moral norms.*

Правовая культура молодежи и адаптивность личности

В. А. Булгакова

Аннотация. Правовая культура молодежи и проблемы ее формирования – одна из самых актуальных. Сегодня, когда происходит изменение ценностей в нашем обществе, этот процесс проходит сложнее, чем в предыдущие годы. Правовая культура личности означает не только знание человека права, но и соблюдение этих знаний в своей жизни, в своей деятельности, в отношениях с людьми. В предыдущих наших исследованиях мы установили связь между особенностями возраста, пола, социально-психологических условий воспитания, специфики учебно-профессиональной деятельности молодого человека и уровнем развития ее правовой культуры. Продолжая наше исследование, мы установили связь между уровнем развития нравственных принципов и убеждений. Нарушение норм правовой культуры чаще всего происходит в бытовой взаимодействии, а также при соперничестве людей. Наиболее значимыми условиями, способствующими формированию правовой культуры, являются условия воспитания в семье. Последующие исследования, проведенные нами, показали, что высокий уровень правовой культуры способствует адаптации старших подростков в новых условиях их жизни. Наше исследование, результаты которого мы представляем в статье, было направлено на определение уровня развития правовой культуры и адаптивности у студенческой молодежи. Возраст испытуемых – 18-19 лет. По результатам исследования, на основе двух методик, был проведен корреляционный анализ, который выявил, что при повышении уровня правовой культуры повышается уровень развития адаптивных способностей. Уровень моральной нормативности также коррелирует с высоким уровнем правовой культуры.

Ключевые слова: *уровень развития правовой культуры, адаптивность, адаптивные способности, нервно-психическая устойчивость, коммуникативные особенности, моральная нормативность.*